نووسەری لۆکاڵ و ئەدەبیاتی جیهانی ... عەتا میرەکی ... بەشی یەکەم

پانتایی ئەدەبی شوێنێک نییە کە پۆلێن کردن و هاوکێشەی دەسەڵات تێیدا هەتایی بێ و نەکرێ دەستی بۆ بەری.
تەنانەت ئەگەر دابەشکردنی نایەکسانیی سەرچاوە ئەدەبییەکان زامنی مانەوەی فۆرمەکانی دەسەڵات بن, لە هەمان حاڵدا هەر ئەم دابەشکردنە سەرچاوەی خەباتێکی بەردەوامیشە, سەرچاوەیەک بۆ بەرەنگاربوونەوەی هێز و مەشرووعیەت, بۆ شۆڕشەکان, نافەرمانییەکان, بەو واتایە کە مێژووی ڕاستەقینەی ئەدەبیات مێژوویەکە کە دەپەرژێتە سەر سەرهەڵدانەکان, مانیفێستەکان, داهێنانی فۆرمە نوێیەکان و زمانە نوێیەکان و وەسفیان دەکا.
بۆ ئەوەی نووسەران هەبوونی خۆیان دەستەبەر بکەن دەبێ هەر لە سەرەتای چالاکیی پیشەیی خۆیانەوە لەگەڵ بینراوبوونی خۆیان کە هەمووکات له بەردەم هەڕەشە دایە ڕووبەڕوو ببنەوە و بارودۆخێک وەدی بێنن کە لەو ڕێگەوە ببینرێن.

نووسەرانی وڵاتانی پەراوێز لە پێشدا نابنە خاوەنی ئازادیی داهێنەرانەی خۆیان. بەڵام دیاریکردنی ڕەفتاری ئەم نووسەرانە کاتێک قبووڵی بکەین کە هیچیان لەسەر ئەساسی ڕێوشوێنێکی ئاگایانە و دیاریکراو هەڵسوکەوت ناکا تەنانەت ئەگەر زیرەک ترین کەسایەتییەکانی دنیای ئەدەبیاتیش بن.
هەڵبژاردن لە نێوان کارکردن بۆ گۆڕانکاری لە ئەدەبیاتی میللی و نووسین بۆ زمانێکی مەزن دا, هەرگیز بەرهەمی بڕیاردانێکی ئاگایانە و لە ڕووی سەربەست بوون لەو هەڵبژاردنە دا نییە.
یاساکانی وەفاداریی میللی تا ئەو ڕادەیە دەروونین کە لە واقیع دا بە دەگمەن وەک کۆت و بەند سەیر دەکرێن و لە ڕاستیدا هەمیشە بەشێکی گرنگی شوناسی ئەدەبی پێک دێنن.

ئەوەی پێویستە باسی لێوە بکرێ بنەمایەکی گشتییە کە نووسەرانی پەراوێز بە ئەوەی ئاگادار ی بن هەست بە ئاسەوارەکانی دەکەن و نووسەرانی ناوەند قەت گوێی لێ ناگرن و دۆخی یونیورساڵ بەربەستە بۆ دیتنی ئەو بابەتە.
سەرلەبەری ململانەی ناو پانتاییە ئەدەبیە میللییەکان لەسەر دوو

ڕێکار دانراون. لە لایەکەوە پڕۆسەی ئاسیمیلەبوون لە گۆڕێ دایە یان پڕۆسەی تێکەڵبوون لە فەزای ئەدەبیی زاڵ دا لە ڕێگەی کەمڕەنگ کردنەوە یان سڕینەوەی جیاوازییە سەرەتاییەکانەوە, لە لایەکی ترەوە پڕۆسەی جیاوازبوون, واتە پرۆسەی دەربڕینی جیاوازی, بەتایبەت لەسەر بنچینەی شوناسی میللی.

ئەم دوو ڕێکارە سەرەکییە, کە لە سەروبەندی دەرکەوتنی ئەو بزووتنەوانەی خوازیاری سەربەخۆیی میللین هەمیشە بەڕاشکاوی دردەبڕێن, ڕێکارگەلێکن کە نووسەرانی لۆکاڵ زیاتر لەوانیتر پێوەی خەریک بوون و باش دەزانن لەگەڵ چ کێشەیەک ڕووبەڕوون.
ئیدوارد گلیسان شاعیری خەڵکی هیندی ڕۆژاوا(West Indies) دەڵێ: یان ئەوەتا دەبێ لە تەنیایی و دوورەپەرێزی دا بژین یان دەرکە لەسەر ئەوانیتر بکەینەوە, بۆ ئەوانەی دەیانەوەێ خاوەنی مافی ئاخاوتن بە زمانی خۆیان بن ئەم دوو بژاردەیە هەیە. نەتەوەکان بەس دەتوانن خاوەنی ئایندەیەکی فەرهه□نگی و زمانی یەکسان بن. یان دەبێ لە ناو بابەتێکی تایبەتی سنووردارکەردا بتوێنەوە.

شیکردنەوەی گلیسان لە لایەن ئۆکتاڤیۆ پازەوە پشت ڕاست کرایەوە. پاز لە وتارەکەی دا کە بە بۆنەی وەرگرتنی خەڵاتی نۆبێڵ پێشکەشی کرد کێشەی بنەڕەتی و گەورەی ئەدەبیاتە ئەمریکاییەکانی ئاوا وەسف کرد: ئەدەبیاتێک کە پێش هەمووان سەری هەڵدا ئەدەبیاتی ئینگلیزی زمان بوو, دواتر سەرەی ئەدەبیاتی ئەمریکای لاتین بوو بە هەر دوو بەشەکەیەوە واتە ئەمریکای ئیسپانیایی و بڕازیل. سەرەڕای ئەوەی کە زۆر لەیەک جیاوازن هەرسێکیان لایەنێکی هاوبەشیان هەیە: مشتومڕێک کە زیاتر ئایدیۆڵۆژێکە تا ئەوەی ئەدەبی بێ, مشتومڕێک لە نێوان لایەنگریی جیهان زێدی(Cosmopolitanism) و لوکاڵ دا, لە نێوان ئەورووپاگەریی و ئەمریکاگەریی دا.
یەک لە تایبەتمەندییەکانی پێوەندیی نووسەری بێبەش لەگەڵ جیهانی ئەدەبیات دا ئەم کێشە گرنگەیە, کێشەیەک کە هەموو ڕووبەڕووی دەبنەوە و بەشێوازێک لێی دەرباز دەبن, سەرەڕای جیاوازیی سیاسی, میللی, ئەدەبی یان مێژووە زمانییەکانیان لەگەڵ یەکتر دا.

لەکاتی ڕۆۆبەڕووبوونە لەگەڵ ئەو پاڕادۆکسەی تایبەت بە بارودۆخی ئەوانە, ناچار دەبێ هەڵبژاردنێکی دژوار و بەئێش بکا: یان دان بە جیاوازیەکان دا بنێ و بەو کارەش خۆی بە چارەنووسی دژوار و نادیاری نووسەرە میللییەکان بسپێڕێ و بە زمانە ئەدەبییە بچووکەکان بنووسێ, یان ئەوەی پشت لە میراتی خۆی بکا و وێڕای ئینکاری جیاوازییەکان فۆرم و بەهاکانی یەکێک لە ناوەندە

ئەدەبییەکان هەڵبژێرێت.

لەم ڕووەشەوە ئیدوارد گلیسان ئاماژە بە ڕەنجە بەیانییەکان دەکا کە تایبەتە بە وڵاتە ژێردەستەکان. تا ئەو ڕادەیە کە بۆ وڵاتانی دیکە دەرک ناکرێ چۆنکە لێی بێ ئاگان.
بنەمای نایەکسانیی جیهانی ئەدەبی, فەزا ئەدەبیە گەورەکان لە بەرانبەر فەزا ئەدەبیە بچووکەکان دا دادەنی و زۆربەی کاتەکان نووسەری وڵاتانی بچووک ل□ بەردەم بارودۆخێکی تراژیک و دژوار دادەنێ. مەبەست لە بچووک بێ بەش بوونی ئ□د□بییە.

سەرچاوەکان:

1. Pascal Casanova, The world republic of letters, trans. (Malcolm Debevoise (Harvard Unuversity Press, 2007
2. Edouard Glissant, Poetic of Relation, trans. Besty Wing ((Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997
3. Octavio Paz, In search of the present: 1990 Nobel Lecture, bilingual ed, trans. Anthony Stanton (San (Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1990